

SURXONDARYO VILOYATI SANOAT QURILISH BANKIDA KREDIT MAJBURIYATLARINING BAJARILISHI MONITORINGI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

TISU magistranti

To'xtayeva Go'zal Ilhom qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Surxondaryo viloyati Sanoat Qurilish Bankida kredit majburiyatlarini monitoring qilish tizimi tahlil qilinadi. Tadqiqot mavjud kredit monitoringi tizimining samaradorligini baholaydi, asosiy muammolarni aniqlaydi va ularni yaxshilash bo'yicha tavsiyalar beradi. Tadqiqotda sifat va miqdoriy usullar qo'llanilib, monitoring mexanizmlarining samaradorligi va ularning moliyaviy barqarorlikka ta'siri baholandi. Natijalar kredit nazorat siyosatini mustahkamlash, moliyaviy xavfsizlikni oshirish va kredit risklarini minimallashtirish bo'yicha muhim ma'lumotlarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: kredit monitoringi, moliyaviy barqarorlik, kredit majburiyatlari, Sanoat Qurilish Banki, Surxondaryo viloyati, risklarni boshqarish, bank sektori.

Bank sektori mintaqaning iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o'ynab, sanoat va tadbirkorlik subyektlariga moliyaviy qo'llab-quvvatlash ko'rsatadi. Kredit majburiyatlarini samarali monitoring qilish moliyaviy barqarorlikni saqlash va qarz oluvchilarning o'z vaqtida to'lovlarini ta'minlash uchun zarurdir. Surxondaryo viloyatida Sanoat Qurilish Banki ishlab chiqarish, infratuzilma rivojlantirish va savdo sohalariga kredit ajratuvchi yetakchi moliyaviy institutlardan biri hisoblanadi. Biroq, kreditlarning o'z vaqtida qaytarilishini ta'minlash va xavflarni kamaytirish muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu tadqiqot bank tomonidan qo'llanilayotgan monitoring mexanizmlarini tahlil qilish, asosiy kamchiliklarni aniqlash va kredit monitoring tizimini yaxshilash bo'yicha takliflarni ishlab chiqish maqsadini ko'zda tutadi. Shuningdek, samarali bo'lmagan kredit monitoringining bankning umumiy moliyaviy holatiga ta'siri o'rganilib, risklarni kamaytirish va muvofiqlikni oshirish strategiyalari ishlab chiqiladi.

Sanoat qurilish sohasi katta sarmoyani talab qiladi, shuning uchun kreditlash muhim rol o'ynaydi. Kredit majburiyatlarining o'z vaqtida bajarilishi banklar va qarz oluvchilar uchun zarur hisoblanadi. Sanoat qurilish banklari yirik infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda ishtirok etib, kredit majburiyatlarini samarali monitoring qilishni ta'minlashi lozim. Ushbu maqolada sanoat qurilish banklarining kredit monitoringi usullari tahlil qilinadi, asosiy muammolar aniqlanadi va moliyaviy barqarorlik hamda tavakkalchilikni boshqarishni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Sanoat Qurilish Banklarida Kredit Monitoringi Mexanizmlari

Samarali kredit monitoringi qarz oluvchilarning moliyaviy holatini, kredit shartlariga muvofiqligini va qarz to'lovlarini o'z vaqtida amalga oshirishini nazorat qilishni o'z ichiga oladi.

Kredit ajratishdan oldingi monitoring

Kredit ajratish jarayoni banklar va moliya institutlari uchun katta tavakkalchilikni o'z ichiga oladi. Shu sababli, kredit ajratishdan oldin qarz oluvchining moliyaviy holati, loyihaning amalga oshirish imkoniyati va xavflari, shuningdek, garov va kafolatlar chuqur tahlil qilinishi lozim. Ushbu jarayon kredit ajratishdan oldingi monitoring deb ataladi va quyidagi asosiy bosqichlardan iborat:

Qarz oluvchining moliyaviy holatini baholash

Bank yoki kredit muassasasi qarz oluvchining moliyaviy holatini chuqur tahlil qilib, uning kreditni o'z vaqtida va to'liq qaytarish imkoniyatini aniqlaydi. Bu bosqichda quyidagi tahlillar amalga oshiriladi:

Moliyaviy hujjatlarni o'rganish

- Balans hisobi – Qarz oluvchining aktivlari va majburiyatlari aniqlanadi. Aktivlar qanchalik likvid bo'lsa, kredit qaytarilish ehtimoli shuncha yuqori bo'ladi.

- Foyda va zarar hisobi – Qarz oluvchining daromadlari va xarajatlari o'rganilib, moliyaviy barqarorligi aniqlanadi.

- Pul oqimlari hisoboti – Naqd pul tushumlari va chiqimlari tahlil qilinib, kompaniyaning likvidlik darajasi baholanadi.

Qarz yuklamasi va to'lov intizomini tekshirish

- Oldin olingan kreditlar va ularning qaytarilish tarixi tahlil qilinadi.
- Agar qarz oluvchi ilgari kredit to'lovlarini kechiktirgan yoki qaytarmagan bo'lsa, bu salbiy omil sifatida baholanadi.

- Qarz yuklamasi (DSCR Debt Service Coverage Ratio) hisoblab chiqiladi. Bu ko'rsatkich kompaniyaning qarzni qoplash imkoniyatini ko'rsatadi.

Korxonaning rentabelligini baholash

- Rentabellik ko'rsatkichlari (sof foyda marjasi, investitsiya rentabelligi) o'rganiladi.

- Xarajatlar tuzilishi va ularning daromadlarga nisbati tahlil qilinadi.
- Soliq va boshqa majburiyatlarni bajarayotgani tekshiriladi bu kompaniyaning huquqiy jihatdan to'g'ri ishlashini ko'rsatadi.

Loyihaning amalga oshirish imkoniyatini va tavakkalchilikni tahlil qilish

Kredit beruvchi tashkilot faqat qarz oluvchining moliyaviy holatini emas, balki loyihaning o'zini ham tahlil qiladi. Bunda quyidagi jihatlar inobatga olinadi:

Loyihaning iqtisodiy asoslanishi

- Loyihaning muddati, sarmoya miqdori va daromadlilik darajasi hisoblab chiqiladi.

- Loyiha bo'yicha prognozlar (daromad va xarajatlar) asosli ekanligi tekshiriladi.
- Bozor tahlili mahsulot yoki xizmatga bo'lgan talab baholanadi.

Tavakkalchilik tahlili

- Moliyaviy tavakkalchilik kurs o'zgarishlari, foiz stavkalari, inflyatsiya xavfi.
- Bozor xavfi raqobatbardoshlik va talab o'zgarishi.
- Texnologik tavakkalchilik texnik nosozlik va modernizatsiya zarurati.
- Huquqiy tavakkalchilik qonunchilik o'zgarishlari va lisenziyalash masalalari.

Kredit qaytarilish ehtimoli

- Kredit ajratilgandan so'ng, uni qaytarish uchun qarz oluvchi qanday daromad manbalariga ega ekanligi tahlil qilinadi.
 - Kredit to'lovlari kompaniyaning pul oqimiga qanday ta'sir qilishi baholanadi.
- #### Garov va kafolatlarni baholash

Kredit xavfini kamaytirish uchun qarz oluvchi bankka garov taqdim etadi. Bank ushbu garovning qiymatini va likvidligini tahlil qiladi.

Garov sifatidagi aktivlarni baholash

- Garov sifatida taqdim etilayotgan aktivning bozor qiymati aniqlanadi.
- Ushbu aktiv qanchalik tez va qanday narxda sotilishi mumkinligi baholanadi.
- Garovning qiymati kredit summasini qoplashga yetarli bo'lishi kerak.

Garov turi va likvidligi

- Ko'chmas mulk ofis, zavod, ishlab chiqarish ob'ektlari garov sifatida qabul qilinishi mumkin.
- Transport vositalari agar ular kredit miqdorini qoplash uchun yetarli bo'lsa.
- Asosiy fondlar va texnika ishlab chiqarish uskunalari va mexanizmlar garovga olinishi mumkin.
- Moliyaviy aktivlar depozitlar, obligatsiyalar yoki aksiyalar garov sifatida ishlatilishi mumkin.

Kafolatlarning ishonchliligini tekshirish

- Agar kredit kafolat beruvchi tomonidan qo'llab-quvvatlansa, ularning moliyaviy holati va obro'si tahlil qilinadi.
- Kafolat beruvchi tashkilot yoki shaxsning kredit tarixini tekshirish orqali kredit xavfi baholanadi.

Kredit ajratishdan oldingi monitoring banklar va moliyaviy tashkilotlar uchun eng muhim bosqichlardan biri bo'lib, u kredit xavfini minimallashtirish va qarz oluvchining to'lov qobiliyatini aniq baholashga yordam beradi. Ushbu jarayon quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Qarz oluvchining moliyaviy holatini tahlil qilish kompaniyaning daromadlari, xarajatlari va to'lov intizomini baholash.

2. Loyihaning iqtisodiy samaradorligini va xavflarini baholash loyiha muvaffaqiyatli bo'lish ehtimolini tahlil qilish.

3. Garov va kafolatlarni baholash kreditni qoplashga xizmat qiladigan aktivlarning likvidligi va qiymatini aniqlash.

Ushbu monitoring natijalari asosida kredit berish yoki bermaslik bo'yicha qaror qabul qilinadi. Bank yoki kredit tashkiloti moliyaviy barqarorligi yetarli bo'lgan, loyihasi ishonchli va garovi yetarli bo'lgan mijozlarga kredit ajratadi.

Kredit Ajratishdan Keyingi Monitoring

- Moliyaviy Hisobotlarni Muntazam Tahlil Qilish: Banklar qarz oluvchilarning moliyaviy hisobotlarini doimiy ravishda ko'rib chiqib, moliyaviy qiyinchilik belgilari paydo bo'lishini aniqlaydi.

- Ob'ektlarni Joyida Tekshirish va Taraqqiyotni Nazorat Qilish: Kredit mablag'lari maqsadli foydalanilayotganini tasdiqlash uchun loyihalarni joyida ko'rib chiqish muhimdir.

- Xavflarni Qayta Baholash va Ilg'or Ogohlantirish Tizimlari: Banklar xavflarni oldindan aniqlash uchun ilg'or monitoring tizimlarini joriy qiladi.

Texnologiya va Avtomatlashtirish

- Sun'iy Intellekt Asosidagi Risk Baholash Vositalari: AI va mashinaviy o'rganish modellari tavakkalchiliklarni aniqlash imkoniyatlarini kengaytiradi.

- Blokcheyn Texnologiyasidan Foydalanish: Kredit shartnomalarining shaffof va o'zgarmas bo'lishini ta'minlaydi.

- Raqamli Hisobot Tizimlari: Haqiqiy vaqtda moliyaviy ma'lumotlarni kuzatish va qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirish imkonini beradi.

Kredit Monitoringdagi Asosiy Muammolar

Sanoat qurilish banklari kredit majburiyatlarini monitoring qilishda bir nechta muammolarga duch keladi.

Haqiqiy Vaqtdagi Ma'lumotlar Yetishmovchiligi va Shaffoflikning Kamligi

- Ko'plab qarz oluvchilar moliyaviy hisobotlarni kechiktirib topshiradi, bu esa xavflarni baholash jarayonini sekinlashtiradi.

- Qo'lda kuzatuv tizimlari samarasiz va xatolarga moyil bo'ladi.

Xavflarni Aniqlashdagi Qiyinchiliklar

- Bozor sharoitlari o'zgarishi sababli qarz oluvchilarning moliyaviy qiyinchiliklarini oldindan prognoz qilish qiyin bo'lib qolmoqda.

- Haqiqiy vaqtda qarz oluvchilarning moliyaviy operatsiyalariga to'liq kirish imkoni cheklangan.

Huquqiy va Me'yoriy To'siqlar

- Har xil hududlardagi huquqiy cheklovlar kredit monitoringini bir xilda yuritish imkonini bermaydi.

- Qarzdor kreditlarini restrukturizatsiya qilish jarayonlarining murakkabligi kechikishlarga olib keladi.

Takomillashtirish Strategiyalari

Sanoat qurilish banklari kredit monitoringi samaradorligini oshirish uchun innovatsion strategiyalarni qo'llashi lozim.

Ma'lumotlarni Integratsiya Qilish va Avtomatlashtirish

- Katta Ma'lumotlar (Big Data) Tahlili: Kredit xavflarini oldindan prognoz qilish imkonini yaratadi.

- Kredit Monitoringini Qurilish Loyihalarini Boshqarish Dasturlari Bilan Integratsiya Qilish: Bu real vaqt rejimida loyihalarni nazorat qilish va mablag' sarflanishini kuzatish imkonini beradi.

Ilg'or Ogohlantirish Tizimlarini Kuchaytirish

- Asosiy Ko'rsatkichlar (KPI) Belgilash: Kredit xavfini monitoring qilish uchun aniq mezonlar ishlab chiqilishi lozim.

- Kechikkan To'lovlar va Loyiha Kechikishlari Haqida Ogohlantirishlar: Sun'iy intellekt asosida xabar berish tizimlari kechikishlarni oldindan aniqlash imkonini beradi.

Huquqiy va Institutsional Islohotlar

- Kredit Restrukturizatsiya Jarayonlarini Soddalashtirish: Qiyin moliyaviy ahvolda bo'lgan qarz oluvchilarni qo'llab-quvvatlash uchun.

- Banklar va Nazorat Organlari O'rtasidagi Hamkorlikni Mustahkamlash: Moliyaviy institutlar o'rtasidagi ma'lumot almashinuvi yaxshilanishi lozim.

Sanoat qurilish banklarida kredit monitoringini takomillashtirish moliyaviy barqarorlik va kredit xavflarini kamaytirish uchun muhimdir. Zamonaviy texnologiyalar, erta ogohlantirish tizimlari va huquqiy islohotlar kredit boshqaruvinin samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Xulosa

Natijalar shuni ko'rsatdiki, Sanoat Qurilish Banki kredit monitoring tizimini modernizatsiya qilish zarur. Raqamli monitoring tizimlarining joriy etilishi to'lovlarning real vaqt rejimida kuzatilishini ta'minlaydi va defolt xavflarini oldindan aniqlash imkonini beradi. Avtomatlashtirilgan kredit reyting tizimlari va sun'iy intellekt asosida risklarni baholash modellaridan foydalanish qaror qabul qilish jarayonini yaxshilaydi. Shuningdek, bank xodimlarini ilg'or kredit monitoring texnikalari bo'yicha muntazam o'qitish muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli monitoring tizimlarini joriy etish: Kreditlarni kuzatish tizimlarini avtomatlashtirish.

Risklarni baholash mexanizmlarini kuchaytirish: Yuqori xavfli qarz oluvchilarni aniqlash tizimlarini takomillashtirish.

Me' yoriy muvofiqlikni oshirish: Bank kredit monitoring siyosatini doimiy yangilab borish.

Xodimlarni o'qitish dasturlarini kuchaytirish: Risklarni boshqarish va kredit monitoring bo'yicha maxsus kurslar tashkil qilish.

Sun'iy intellekt asosida erta ogohlantirish tizimlarini ishlab chiqish.

Ushbu takliflarni amalga oshirish bankning kredit monitoring samaradorligini oshirishga, moliyaviy xavflarni kamaytirishga va umumiy natijalarini yaxshilashga yordam beradi.

Adabiyotlar.

1. Абдикаримова Д.Р. Банк кредитлари гаров таъминотини баҳолаш. Монография. – Т.: «Иқтисод-Молия», 2016. – 168 б.
2. Абдикаримова Д.Р. Банклар гаров таъминотини баҳолаш зарурлиги ва асосий тамойиллари.// «Молия» журнали. – Тошкент, 2015. - №4. – Б. 58-63. (08.00.00; №12)
3. Абдикаримова Д.Р. Ўзбекистонда баҳолаш институтининг шаклланиш ва ривожланиш босқичлари.// «Молия» журнали. – Тошкент, 2016. - №1. – Б. 93-98. (08.00.00; №12).
4. Абдикаримова Д.Р. Хориж амалиётида банк кредитлари бўйича гаровни баҳолашнинг асосий тамойиллари ва таъминот турлари.//«Biznes-эксперт» журнали. – Тошкент, 2016. - №3. – Б. 29-33. (08.00.00; №3)3
5. Соколинская Н. Э. Проблемы менеджмента кредитного портфеля в современных условиях//Банковское дело. – Москва, 1999. - №9. – С. 18–19.
6. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг. Пер. с англ. – М.:Альпина Паблишер, 2017. – С. 485 - 486.
7. Юдина И. Н. Банковская система в развивающихся экономиках: опыт становления, развития и кризисов. Монография. – М.: ИНФРА-М, 2013. – С. 230-231.
8. Усоскин В. М. Современный коммерческий банк: управление и операции. – М.: ЛЕНАНД, 2019. – С. 218